

Middag – Humsterland

Visie en programma voor behoud en ontwikkeling van een waardevol landschap
Sessie 1, 21-03-2017

Inhoud

De deelnemers.....	3
Agenda.....	4
Opening	4
Introductie	4
De opgave	4
De sessies	4
De beleidskaders.....	4
De kwaliteiten in het gebied	5
Spelregels.....	5
De kernkwaliteitenkaart	6
Werkgroepen.....	6
De resultaten.....	6
Conclusies.....	7
Leerpunten & tips.....	8
Afspraken.....	8
Kaarten van het gebied.....	9

De deelnemers

Hans Bergsma	Gebiedscoöperatie Westerkwartier
Jan Broersma	Dorpsbelangen Niehove
Martin Clobus	Middag Humsterland op Werelderfgoedlijst
Jens Enemark	MHL op Werelderfgoedlijst
Willem Foorthuis	Hanzehogeschool Groningen
Jur Feitsma	M.t.s. Feitsma
Martin Feitsma	M.t.s. Feitsma
Arnoud Garrelts	Libau
Annemieke Grimbergen	Levenskracht – voor vitale voeding
Jan Enne Haack	Natuurboerderij Lammerburen
Hans Harkema	Dorpsbelangen Niehove
Ruud Hendriks	Dorpsbelangen Niehove
Sabine Lutz	Gebiedscoöperatie Westerkwartier
Laurens Mos	Stichting Oranjerun
Jacqueline de Milliano	Landschapsbeheer Groningen
Jan Arend Mulder	Architect 'Ruimte Maken'
Geert Mulder	Zwembad Electra
Jan van Woudenberg	Fruitteeltbedrijf Oudenbosch
Janet Postema	Inwoner Niehove
Anke Romein	Provincie Groningen
Harry Rook	SWGZ/ ZorgSaam Oldehove

Johan Samplonius	Gemeente Winsum
Marjolein van Schoonhoven	Gemeente Zuidhorn
Johan Steen	Inwoner Feerwerd
Fred Stol	Gemeente Zuidhorn (wethouder)
Lammert Top	Niehove Duurzaam
Eric Veldwiesch	Gebiedscoöperatie Westerkwartier
Jan de Vries	Humsterland Energie
Bert Westerink	Gemeente Winsum
Peter Kremer	Melkveehouder
Lex van Wijngaarden	Inwoner Niehove
Harry Schaaphok	Niehove Duurzaam

Afgezegd, maar willen wel graag op de hoogte blijven:

Jess Ludwig-Bouma	Kloostermuseum Aduard
Walther Walraven	Humsterland Energie
Menno Groeneveld	Humsterland Energie
Erik Doorenspleet	Zelfstandig Ondernemer
Annemarie Pelletier	Collectief West
Anita Van Dijk - Groeneveld	Café de Brug Ezinge/ Klusbedrijf S Van Dijk

Agenda

- Opening door de wethouders Fred Stol (Zuidhorn) en Bert Westerink (Winsum)
- Introductie: het gebied, de opgave en de (beleids)kaders door Willem Foorthuis, lector Duurzaam Coöperatief Ondernemen, Hanzehogeschool Groningen
- Toelichting van de kernkwaliteitenkaart door Arnoud Garrelts, Landschapsarchitect, Libau
- Buffet, werkgroepen en presentatie van de resultaten
- Samenvatting en conclusies
- Leerpunten en afspraken voor de volgende bijeenkomsten

Opening

Fred Stol, wethouder voor de gemeente Zuidhorn (in zijn portefeuille o.a. ruimtelijke ordening, plattelandsbeleid, economische zaken, recreatie & toerisme, monumentenzorg en de brede maatschappelijke discussie over lerende economie) opent de bijeenkomst. Tot 2013 werkte de Gebiedscommissie Middag-Humsterland aan behoud en ontwikkeling van het gebied. Het budget voor deze commissie kwam van het rijk. Met het natuurakkoord is daar een einde aan gekomen, en daarmee ook aan de commissie zelf. De gemeenten Winsum en Zuidhorn hebben het tot hun taak gemaakt om zelf met de provincie en vertegenwoordigers van organisaties en ondernemers in het gebied na een visie en een programma te gaan ontwikkelen en liefst ook een budget voor de uitvoering van projecten te organiseren. Uiteindelijk zal er ook een nieuwe gebiedscommissie in het leven geroepen worden.

Bert Westerink, wethouder voor de gemeente Winsum (o.a. verantwoordelijk voor ruimtelijke ordening, volkshuisvesting en verkeer en vervoer) zegt erop te vertrouwen dat het Middag-Humsterland na de overdracht aan de gemeente Zuidhorn in goede handen is en dat de visie zal gaan bijdragen aan een voorspoedige toekomst voor het gebied.

Introductie

Willem Foorthuis, lector Duurzaam Coöperatief Ondernemen aan de Hanzehogeschool Groningen, geeft een korte inleiding op de geplande sessies, de opgave en het speelveld.

De opgave

Bestaat uit een visie op behoud en ontwikkeling van landschap, cultuurhistorie en belevingswaarde aan de ene kant, op een fundament van verantwoorde en duurzame economische dragers. Het gaat dus om nieuw ondernemerschap en de ontwikkeling van een duurzaam en verantwoord beheers- en verdienmodel.

Belangrijk om te weten: parallel aan de visievorming loopt een proces waarin duurzame energievoorzorging in het Middag-Humsterland centraal staat.

De sessies

Er is een reeks van drie sessies gepland. Op de eerste sessie van vandaag gaat het erom vast te stellen welke waarden gedeeld worden en behouden moeten worden, waar ontwikkelingskansen liggen en welke ontwikkelingen absoluut niet gewenst zijn. Op de volgende sessie zal een gebiedsagenda worden uitgewerkt met een eigen inbreng en output van de gebiedsvertegenwoordigers. Een visie is mooi, maar een programma is beter. Daarom wordt in de laatste sessie een speerpuntenprogramma opgesteld, met een break down in projecten- en actielijst, gekoppeld aan het eigenaarschap voor de doorontwikkeling. De drie sessies staan dus zeker niet op zichzelf maar zijn het begin van een proces, van een doorgaande dialoog in het gebied.

Een belangrijke vraag is of alle sleutelspelers vertegenwoordigd zijn. Dat is zeer zeker niet het geval. Aan het einde van dit verslag staan de belangrijkste leerpunten en adviezen voor het vervolg van de sessies.

De beleidskaders

Lokaal binnen de grenzen van de streek

- Uitvoeringsprogramma MHL 2006-2013
- Winsum Erfgoednota 2016

- Monumentennota Zuidhorn 2006
- Toekomstvisie 2030 Zuidhorn
- Marketing en promotieplan toerisme MH 2010

Regionaal

- RIS3 (Reserach and Innovation Strategy for Smart Specialisation). Alle regio's hebben zo'n strategie opgesteld. De bedoeling is dat ze aangeven waarin ze onderscheidend zijn en langs welke lijnen ze de toekomstige ontwikkeling willen laten lopen. Voor Noord-Nederland zijn de volgende vier speerpunten opgesteld:
 - Gezondheid, demografie en welzijn
 - Voedselzekerheid, duurzame landbouw en bio-economie
 - Zekere, schone en efficiënte energie
 - Schone, veilige watervoorziening
- NIA (Noordelijke Innovatie Agenda). Deze agenda beschrijft volgens welke route de RIS3 voor Noord-Nederland wordt uitgevoerd. De NIA bestaat uit drie investeringslijnen. De belangrijkste is dat Noord-Nederland oplossingen wil vinden voor de mondiale uitdagingen die in de RIS3 zijn genoemd. Hiervan zijn twee andere investeringslijnen afgeleid: ontwikkeling van een krachtig, ondernemend en innovatief mkb en het creëren van een omgeving waarin deze ontwikkelingen worden gestimuleerd en gefaciliteerd. Tot slot zijn er nog drie doorsnijdend thema's toegevoegd aan de NIA: de ontwikkeling van human capital, internationalisering en digitalisering.

Europees

Er zijn meer Europese innovatieprogramma's met bijbehorende stimuleringsbudgetten dan je op één avond kunt bespreken. De meest toegankelijke en breed georiënteerde zijn de INTERREG 5 programma's. 5A heeft betrekking op projecten met partners in de Duitse grensregio's, en 5B met partners binnen het Noordzeegebied. Beide hebben maar beperkt ruimte voor landschapsprojecten als zodanig. Wel zijn er veel kansen als dit gekoppeld wordt aan het stimuleren van een koolstofarme economie (innovaties in CO2 reduc-

tie) of aan nieuw en duurzaam ondernemerschap en verdienmodellen. Hiervoor ligt in de schakeling met de Waddenregio een grote kans.

De kwaliteiten in het gebied

In de lokale en regionale beleidsstukken worden de volgende gebiedskenmerken en kwaliteiten beschreven:

- ✓ Kleinschalig slotenpatroon op basis van wadgeulen
- ✓ Kronkelende diepjes
- ✓ Onregelmatig, kleinschalig kavelpatroon waarin oorspronkelijke waddenstructuur nog herkenbaar is
- ✓ Open landschap waarin boerderijplaatsen en wierdendorpen als waardevolle silhouetten afsteken
- ✓ Tichelen van knikklei
- ✓ Geen klassieke ruilverkaveling ; daarom herkenbare relatie tussen oude waterlopen, het slotenpatroon, locatie van dorpswierden en huiswierden en de loop van oude wegen en dijken
- ✓ Ontsluiting van schaarse bebouwing vooral langs noord-zuid-as

Spelregels

In de beleidsstukken zijn ook een paar spelregels vastgelegd die het kader vormen voor de nieuwe verkenning:

- Het landschappelijke raamwerk is leidend bij ontwikkelingen in het buitengebied.
- De landbouw schikt binnen de grenzen van het Middag-Humsterland naar de landschapsstructuren en krijgt buiten de grenzen alle ruimte.
- Gemeente stimuleert nevenfuncties als toerisme, zorg en educatie
- Voor de vermarkting wordt de koppeling aan het toeristisch-recreatief product van de stad Groningen als kansrijk gezien.

Er wordt opgemerkt dat deze regels komen uit een tijd dat er een tegemoetkoming voor boeren van toepassing was (1 euro per hectare). Die geldt inmiddels niet meer. Daarnaast kan lang niet elke boer iets met de genoemde nevenfuncties. Juist daarom is het zo belangrijk dat ook de agrarische ondernemers goed bij dit proces betrokken worden en perspectief krijgen. Aan de

andere kant is het ook weer zo dat strakke grenzen je als ondernemers creatief maken. Een kans zou in de meerwaarde van de samenwerking tussen ondernemers, onderwijs en overheden kunnen bestaan. Maar dan moet je ook echt innovatief zijn.

De kernkwaliteitenkaart

Arnold Garrelts geeft een toelichting bij de nieuwe kernkwaliteitenkaart. De reden om deze kaart te maken is een proces dat parallel verloopt aan wat we op deze avond aan het doen zijn. Daarbij gaat het om het thema energietransitie. De centrale vraag is waar je welke vorm van energie-opwekking kunt toepassen. Enerzijds grootschalig en anderzijds ook op kleinere schaal op de boerenerven. De kaart dient als houvast bij de keuze voor aard en plaats van nieuwe energiedragers.

Als onderlegger is de erfgoednota van de gemeente Winsum gekozen. Deze werkwijze is doorgetrokken naar het Humsterland. Alle waarneembare landschappelijke en cultuurhistorische waarden zijn erin opgenomen. Je kunt vanuit een hoofdstructuur inzoomen op de details. Daaraan toegevoegd is een 'regie-aanwijzing' Wat voor element is dit, wat zijn de kenmerken en hoe behoud en versterk je ze?

Vanuit de deelnemers wordt hierbij opgemerkt dat er toch eigenlijk een waardering aan zou moeten worden toegevoegd. Bovendien vertegenwoordigen ook de niet waarneembare (bijvoorbeeld archeologische) kwaliteiten een waarde, al was het maar omdat hier uitvindingen zijn gedaan die in de hele wereld zijn toegepast.

Werkgroepen

De deelnemers gaan uit elkaar in 5 werkgroepen:

Groep 1: Marjolein van Schoonhoven, Jan de Vries, Jacqueline de Milliano, Hans Harkema, Lammert Top

Groep 2: Bert Westerink, Martin Feitsma, Hans Bergsma, Jens Enemark, Ruud Hendriks, Peter Kremer

Groep 3: Anke Romein, Harry Rook, Jan Enne Haack, Arnoud Garrelts, Jan Broersma, Harry Schaaphok

Groep 4: Fred Stol, Jan Arend Mulder, Annemieke Grimbergen, Martin Clobus, Geert Mulder

Groep 5: Johan Samplonius, Laurens Mos, Jan van Woudenberg, Johan Steen, Janet Postema, Jur Feitsma

De opdracht is om een lijst op te stellen van:

- Top 3 waarden Middag-Humsterland
- Ambities in het gebied → finishfoto 2027
- Top 3 kansen als drager economische ontwikkeling
- Top 3 ontwikkelingen met veto

De resultaten¹

Top 3 waarden

Landschappelijke structuur moet zichtbaar blijven

Agrarisch landschap en agrarische sfeer moeten behouden blijven. 3x

Bedrijven niet op slot

Glooiende verkaveling 2x

Wierden, dorpen, bewoning, wagenwiel 2x

Ruim gezicht, open landschap.

Waterlopen, wegen en de dijken.

Rust en ruimte

¹In het overzicht is opsomming weergegeven van de begrippen die in de subgroepen zijn genoemd. Bij de terugkoppeling vanuit de groepen was er een grote mate van overeenstemming over en weer tussen de verschillende subgroepen. Achteraf, bij de opening van de laatste sessie werd opgemerkt dat het woord 'veto' nogal ver ging. We hebben toen afgesproken, dat we dit niet achteraf gaan veranderen. We geven hierbij wel aan dat de veto's niet unaniem door alle deelnemers gedeeld worden.

Biodiversiteit

Uniek, cultuurhistorische erfgoed
Goede leefbaarheid in het gebied
Recreatie in ongerepte natuur

Ambities

Zelfvoorzienendheid voor energiebehoefte, energieneutraal. 2x
Agrarische bebouwing passend in het landschap (kleur, materiaal)
Goed openbaar vervoer, ook voor kleinere gebieden
Werelderfgoed gerealiseerd en functionerend als regiomerk 2x
Niks krimp, iedereen wil hier wonen (groei). 2x
Zichtbaar in eigen hand genomen. Zelf de regie nemen.
Recreatie, fietspaden, wandelroutes 2x
Opwaardering leefbaarheid (opwaardering dorpshuizen, sociaal huis)
Snel internet
Rijk, biodivers landschap
Windmolens bij Zuidhorn, niet in Middag-Humsterland
Duurzaamheid
Streekproducten MH populair in heel Nederland
Gezond voedsel voor gezonde mensen
Betere verwaarding landbouwproductie
Nieuwe vormen van bedrijvigheid
Elk agrarisch bedrijf heeft een opvolger.

Kansen voor nieuwe dragers van economische ontwikkeling
Meer samenwerking boer en burgers voor energie en voedsel.
Aanpassing van het agrarische bouwblok, flexibiliteit
Kleinschalige duurzaamheid
Circulaire economie (breder richting Groningen)
Gasloos, energieneutraal 2x

Top ICT

2x

Recreatie, toerisme
Landbouw, het maken van specifieke Humsterland-producten
Herbestemming oude boerderijen
Beheer en onderhoud openbare ruimte.

Veto's

Windmolens boven de 15 meter. 2x
Massatoerisme
Grote infrastructuur (hoogspanning)
Groot aantal kleine windmolens
Verloedering door agrarische afbraak
Aantasten kernkwaliteit landschap.
Verdwijnen van donker
Grootschalige pretparken
Grootschalige industrie (geldt ook voor windenergie)
Grootschalige industriële landbouw
Andere grootschalige ingrepen

Conclusies

- De waardering voor het landschap staat buiten kijf. Er wordt ook veel waardering uitgesproken voor het boerenland. De opdracht is duidelijk: vind hiervoor een rijke toekomst.
- Vorm een lerende community en help de boeren om nieuwe verdienmodellen te ontwikkelen.
- Uit de werkgroepen blijkt dat men de aanwezige waarden wil benutten en sterker wil maken wat er al is.
- De leefbaarheid in het gebied baart zorgen. Hoe lang zijn we nog in staat om de voorzieningen overeind te houden?
- In verband met het voorgaande wordt opgemerkt dat de toekomst vooral erin ligt dat je gebied aantrekkelijk maakt voor jonge mensen. We moeten hen dus ook bij deze verkenning en visievorming betrekken.

- Opvallend: de verbinding met de stad wordt weinig genoemd. Hier zou je meer mee kunnen.
- Positioneer je in de context van de regio. Op die manier vind je de passende schaal voor de gewenste ontwikkelingen.
- Er wordt ook niet gerefereerd aan het potentieel vanuit het onderwijs. Profiteer van de kennisinstellingen in de stad en maak gebruik van de denkkraft van studenten en docenten.

Leerpunten & tips

- Boeren hebben op het huidige tijdstip geen kans om deel te nemen. Als we later starten kunnen ze meedoen
- De uitnodiging is zeer beperkt opgemerkt. Dit wordt weerspiegeld in de kring van deelnemers: bijna allemaal uit Niehove. Op die manier krijg je geen breed gedragen debat en uitkomsten.
- We missen de inbreng van jonge mensen. Dit moeten we herstellen.

Afspraken

- De volgende sessie is op **12 april in het dorps huis in Ezinge**; inloop 19:30 en **start van het programma om 20:00**
- We gaan alle bedrijven in het gebied individueel uitnodigen
- We geven meer publiciteit aan dit proces, via huis-aan-huis bladen en het DvhN (Koos Bijlsma)
- We proberen ook jonge mensen bij het proces te betrekken
- Allen die de eerste keer niet aanwezig zijn geweest worden verzocht om de lijst met topwaarden, ambities, kansen en veto's aan te vullen of juist onderdelen te schrappen. We starten de volgende sessie met een review van de lijst.

Kaarten van het gebied Met dank aan Johan Samplonius, gemeente Winsum

